

Religie en internationale veiligheid

De strijd om de 'hearts and minds'

De meeste wetenschappers gaan ervan uit dat conflicten met rationele argumenten moeten worden opgelost. Vrede is gelijk aan de afwezigheid van oorlog, en moet in stand worden gehouden door machtsevenwicht. Deze benadering geeft geen ruimte aan gevoelens als passie, liefde en haat-sentimenten die overvloedig aanwezig zijn bij mensen. Religie doet dat wel. Tegenwoordig kijkt men vooral naar de problematische kant van religie. Maar er is ook een andere kant. Religie kan een essentiële rol spelen bij wederopbouw.

dr. Th. B.F.M. Brinkel*

In de politiek en in de sociale wetenschappen was het lange tijd *bon ton* om ervan uit te gaan dat alle samenlevingen op weg zouden zijn naar modernisering. Modernisering, zo was de gedachte, betekent dat zoiets irrationeels als religie geleidelijk naar de privésfeer zou worden teruggedrongen.

'Religie speelt geen rol'

Dat gold ook voor het wetenschappelijke denken over internationale betrekkingen. (Neo-)realistische en (neo-)liberale theorieën benadrukten een zogeheten rationele benadering van de betrekkingen tussen staten.¹ Deskundigen die behoren tot de school van het realisme spraken in termen van staten, die in de internationale verhoudingen op de eerste plaats hun belangen nastreven. Zij zouden zich niet laten leiden door idealen of religieuze visioenen. Vrede is in die visie gelijk aan de afwezigheid

van oorlog, en die vrede moet in stand worden gehouden door machtsevenwicht. Daarin zou religie volgens hen geen rol spelen.

Wetenschappers die behoren tot de liberale school gingen ervan uit dat conflicten met rationele argumenten moeten worden opgelost: 'Het is in jouw belang dat jij geen oorlog meer voert. Van vrede worden we uiteindelijk allebei beter'. In tegenstelling tot religie kan zo'n benadering maar moeilijk omgaan met gevoelens, zoals passie, emotie, liefde en haat. In conflictsituaties zijn mensen juist vol van dergelijke sentimenten.²

Vanuit die terughoudende of zelfs negatieve opstelling ten aanzien van de rol van het geloof in het openbare leven vonden westerse regeringen en beoefenaars van de leer der internationale betrekkingen het moeilijk om in de internationale politiek over religie te praten en deze in het beleid te betrekken.³

Er is een tweede, hieraan gerelateerd, verschijnsel dat lange tijd niet in het heersende denken over internationale betrekkingen paste. Namelijk het bestaan van mensen, organisaties of bewegingen die náást staten optreden in de internationale betrekkingen. Voorbeelden van deze zogeheten niet-staatelijke actoren zijn vakbonden en solidariteitsbewegingen die inter-

* De auteur is als hoofd Fundamentele Voorlichting verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie. Hij was van 2003 tot 2006 lid van de Tweede Kamer. In 2006 promoveerde hij op een proefschrift getiteld 'Nation-Building and Pluralism; Experiences and Perspectives in State and Society in South Africa'.

1 Scott M. Thomas, *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations; The Struggle for the Soul of the Twenty-First Century* (New York 2005) 150.

2 Marc Gopin, 'When the Fighting Stops: Healing Hearts with Spiritual Peacemaking'. In: Robert A. Seiple and Dennis R. Hoover, *Religion and Security; The New Nexus in International Relations* (Oxford 2004) 134.

3 Zie bijvoorbeeld: Madeleine Albright, *The Mighty and the Almighty; Reflections on America, God, and World Affairs* (New York 2006) 9.

FOTO IRWANER

Vakbonden en solidariteitsbewegingen oefenen druk uit tegen bijvoorbeeld kinderarbeid en spelen zo eveneens een rol in de internationale betrekkingen

ationale druk uitoefenen tegen kinderarbeid. Als consumenten geen kleren meer willen kopen van fabrieken die gebruikmaken van kinderarbeid is dat grotendeels aan dergelijke acties te danken.

Ook terroristische organisaties kunnen internationaal veel beroering veroorzaken. Dat zijn geen staten, maar ze weten een land wel in zijn hart te treffen. Denk aan de aanslagen in New York, Madrid en Londen.

Paradigmaveranderingen

De aanslagen van 11 september 2001 brachten verandering in de genoemde westerse houding. De extremistisch islamitische organisatie Al

Qaida bleek verantwoordelijk te zijn. Het bleek ineens noodzakelijk om na te denken over de rol van religie in de internationale betrekkingen. En dat gebeurde.

Een aantal jaren later schreef de Amerikaanse *National Intelligence Council* in zijn toekomstscenario's dat religieuze identiteit een steeds belangrijker factor wordt in de manier waarop mensen zichzelf beschouwen. Etnische of religieuze identiteiten bieden hun aanhangers een kant-en-klare gemeenschap die in tijden van nood als sociaal vangnet kan dienen.⁴

FOTO U.S. NAVY, J. WATSON

De kijk van westerse regeringen op de rol van religie in het openbare leven is veranderd na de aanslagen van 11 september

Dit artikel stelt enkele aspecten aan de orde van de rol van religie in internationale veiligheidsvraagstukken. Aan de ene kant belicht het de relatie tussen religie en conflict. Aan de andere kant biedt het inzicht gegeven in de bijdrage die religie kan leveren aan wederopbouw na afloop van een conflict. De beschouwing sluit af met enkele concrete voorbeelden van de relevantie van religie voor het veiligheidsbeleid.

⁴ *Mapping the Global Future; Report of the National Intelligence Council's 2020 Project Based on Consultations With Nongovernmental Experts Around the World, NIC 2004-13 (Pittsburgh, PA, december 2004) 79.*

Religie en conflict

Conflicten hebben meestal meerdere oorzaken. Grote verschillen tussen arm en rijk kunnen een rol spelen. Er kan sprake zijn van verdrijving door opwarming van de aarde, waardoor er spanning ontstaat over het gebruik van landbouwgrond, zoals in Darfur. Daarnaast kunnen conflicten voortvloeien uit verzet tegen onderdrukking van bepaalde bevolkingsgroepen. Er kan een regime zijn dat één bepaalde religie verplicht aan de rest van de bevolking oplegt. In dat laatste geval kan religie de doorslaggevende oorzaak zijn van een conflict.

Religie kan ook verbonden zijn met andere bevolkingskenmerken, zoals taal, identiteit, cultuur of etnische afkomst. Als religieuze minderheden in een land worden onderdrukt, kunnen ze ondergronds gaan of ze ontwikkelen zelf gewapende milities, zoals Druzen en Maronieten in Libanon. In tijden van onderdrukking kan het gezag van religieuze leiders toenemen, zoals het aanzien van de katholieke kerk in Polen groeide tijdens de jaren van het communisme. Maar het kan net zo goed zijn dat een conflict dat bijvoorbeeld om economische redenen begon, later een religieuze dimensie krijgt.

Ook bij partijen in conflicten kan religie verschillende functies vervullen. De Amerikaanse onderzoekster Louise Richardson noemt drie varianten. Op de eerste plaats kan religie onderdeel zijn van de identiteit waarmee een groep zich wil onderscheiden van andere, zoals bij het Ierse Republikeinse Leger in Noord-Ierland. De volgende, meest voorkomende, functie die religie volgens haar kan vervullen is die van instrument voor reclutering van aanhang, van dekmantel voor politieke motieven of als manier om legitimiteit te verwerven.

Richardson noemt daarbij het voorbeeld van Hamas, een radicale islamitische organisatie met het politieke doel om de PLO te vervangen als de enige partij die mag spreken in naam van het Palestijnse volk. Ten derde kan religie de rol hebben van ideologie, doctrine of richtlijn

FOTO: HOHEIT

Religie kan ook dienen om aanhang te rekruteren of te fungeren als dekmantel voor politieke motieven. Hamas-verkiezingsbijeenkomst in Ramallah

voor politiek handelen. Daarbij wordt de radicale sekte Aum Shinriko genoemd, die in maart 1995 saringas in de metro van Tokio liet ontsnappen.⁵

Hoezeer religies ook van elkaar verschillen, ze worden gebruikt als middel om oorlogen, zelfs terroristische aanslagen te rechtvaardigen. Er zijn bijvoorbeeld conflicten tussen sikhs en hindoes in India, tussen moslims, katholieken en orthodoxen in Bosnië-Herzegovina, tussen christenen, moslims en druzen in Libanon, tussen katholieke en protestantse militanten in Noord-Ierland, tussen moslims en christenen in Nigeria en tussen moslims en joden in Israël en de Palestijnse gebieden.

Wat onderzoek voorts heeft aangetoond is dat conflicten waarbij religie een rol speelt intenser zijn, wreder en meer dodelijke slachtoffers hebben dan andere vormen van oorlog. Bovendien is de kans op vrede door onderhandelingen kleiner indien één van de conflictpartijen expli-

5 Louise Richardson, 'Fighting against terrorism and for justice' (53-70). In: *Liberty and Power; A Dialogue on Religion & US Foreign Policy in an Unjust World*, J. Bryan Hehir et al. (eds.) (Washington D.C. 2004) 56.

FOTO J. MACINTOSH

Religie wordt gebruikt als middel om oorlogen te rechtvaardigen. Israëliëse soldaten in Hebron

ciet religieuze eisen heeft geuit.⁶ Religie is in al die gevallen een onderdeel van de puzzel die veiligheid heet. En daarom verdient religie aandacht in de internationale betrekkingen.

Onzekerheid en globalisering

Hiervoor zijn enkele voorbeelden gegeven van de rol die religie kan spelen in internationale betrekkingen. Hierna wil ik een aanzet geven tot een verklaring. Op de eerste plaats stellen veel wetenschappers vast dat mensen van nature sociale wezens zijn. Ze hebben de behoefte na te denken over de zin van hun leven. Zij stellen zich vragen als: Waarom zitten de dingen in elkaar zoals ze in elkaar zitten. Is er een God? Waarom is er lijden in de wereld? Wat is de zin van lijden? Religie is de meest voorkomende wijze voor mensen om dat soort vragen met anderen te delen, erover na te denken en om samen te vieren. En dat geldt zeker als mensen zich onzeker voelen.

Want veel mensen in de wereld hebben een sterk gevoel van onzekerheid, die niet alleen het gevolg is van de financiële crisis van het af-

gelopen jaar. Het gevoel van onzekerheid is de afgelopen tien, twintig jaren in tal van landen sterker geworden. Bij het zoeken naar een oorzaak wijst men vaak op het proces van globalisering. De contacten over de hele wereld zijn steeds sneller en intenser geworden. Beslissingen ver weg hebben uitwerking op het leven hier.⁷ Dankzij internet, televisie en vliegverkeer is de communicatie over de wereld uitgebreid.

Maar het is ook mogelijk om direct op televisie in de huiskamer mee te maken wat er in bijvoorbeeld Kabul gebeurt. In de supermarkt liggen sperziebonen uit Kenia. Grenzen hebben hun klassieke betekenis verloren. Al deze ontwikkelingen tezamen worden aangeduid met de term 'globalisering'. Traditionele levenswijzen komen onder druk te staan onder invloed van industrialisering, westerse commercie en media. De nationale staat kan geen bescherming meer bieden.⁸ Als gevolg van dat verschijnsel is de onzekerheid toegenomen. En zeker met de financiële crisis van de afgelopen tijd blijkt hoe beperkt de macht van regeringen is. Dat geldt al in IJsland. Dat is nog veel meer het geval in ontwikkelingslanden.

Houvast

In onzekere situaties vonden mensen of regeringen vaak houvast in ideologieën, zoals destijds in het socialisme. Sommige volken zochten de zekerheid in etnische identiteit, zoals

FOTO M. SHANDRO

Bedelaars in Varanasi, India. Het zijn zelden kansarme groepen van het platteland die radicaliseren

6 Isak Svensson, 'Fighting with Faith; Religion and Conflict Resolution in Civil Wars'. In: *Journal of Conflict Resolution* (Volume 51 Nr. 6, december 2007) 931.

7 Zie daarvoor bijvoorbeeld het reeds in 1994 gepubliceerde boek van John Naisbitt, *Global Paradox*, New York 1994.

8 Zie bijvoorbeeld: Manuel Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture, Volume II The Power of Identity* (Massachusetts-Oxford 1999) 14.

Servië na de val van de Joegoslavische dictator Tito. Anderen zochten hun zekerheid in religie. Religieuze leiders bieden vertrouwen en religieuze gemeenschappen bieden geborgenheid.⁹ Misschien wordt dat in het relatief welvarende Nederland veel minder gevoeld, maar in veel landen in de wereld is dat wel het geval.

De opkomst van religie die nu kan worden waargenomen, zoals onder radicale moslims of onder evangelicalen in de Verenigde Staten, is overigens geen terugkeer naar vroeger. Het zijn zelden kansarme groepen uit het platteland die op zoek gaan naar de radicale uitleg – letterlijk: de wortels – van hun geloof in de wereld van vandaag. Veeleer gaat het om hoogopgeleide jonge mensen uit de stedelijke gebieden. Ze zijn vaardig met moderne communicatiemiddelen als internet.

De nieuw opgekomen religieuze bewegingen bestaan ook niet uit de traditionele kerken en religieuze instituties. Integendeel, de vertegenwoordigers van dergelijke stromingen trekken zich weinig aan van de formele religie en de officiële religieuze autoriteiten. Individuele geloofsbeleving staat bij hen voorop.¹⁰ Dergelijke ontwikkelingen zijn waar te nemen binnen christelijke kerken, waar de evangelicale christenen wereldwijd in opkomst zijn, maar ook binnen de islam onder moslim-radicalen.

Virtuele geloofsgemeenschap

Er is in dat verband gesproken van ‘*the virtual umma*’, de virtuele geloofsgemeenschap. Je zou kunnen zeggen dat wat opkomt doe-het-zelf religies zijn. En zoals gezegd, dit verschijnsel doet zich in alle religieuze tradities voor.¹¹

Religie en wederopbouw

Hiervoor is gezocht naar verklaringen waarom religie een factor is om rekening mee te houden in de internationale betrekkingen. Zeker in situaties waarbij sprake is van conflict of van oorlog speelt religie om verschillende redenen een belangrijke rol. Ten eerste geldt, zoals aangegeven, dat mensen in tijden van onzekerheid en oorlog in hun geloof veiligheid en geborgenheid vinden. Dat geldt des te sterker als een

FOTO AVDD, P. VERHEIJL

Religieuze leiders bieden vertrouwen en religieuze gemeenschappen bieden geborgenheid

land in conflict is of als het na afloop van een conflict moet worden opgebouwd.

Op de tweede plaats biedt een religie een afgerond verhaal, dat antwoord geeft op vragen van leven en dood. Wat is het goede leven? Waarvoor is het de moeite waard te sterven? Waarom is er oorlog? Dat soort vragen houdt mensen sterk bezig in oorlogssituaties. Religie gaat over wat er omgaat in de *hearts and minds*. Geloof heeft een directe toegang tot het hoofd en het hart van mensen.¹²

En ten derde bieden religies mensen de hoop en de motivatie om zich in te zetten voor betere tijden. In die zin is religie de poging van een geloofsgemeenschap om gezamenlijk te leven naar morele maatstaven.¹³ Religies en religieuze vieringen laten mensen voelen dat er een andere werkelijkheid is dan die welke zij dag in dag uit meemaken. Dat geeft velen

9 Douglas Johnston, *Conflict Prevention and Peacebuilding: The Religious Dimension*, International Center for Religion & Diplomacy, (www.icrd.org 9/07/04) 3-4.

10 Pauletta Otis, 'Religion and War in the Twenty First Century'. In: Robert A. Seiple and Dennis R. Hoover (ed.), *Religion and Security; The New Nexus in International Relations* (Oxford 2004) 18-19.

11 David A. Westbrook, 'Strategic Consequences of Radical Islamic Neofundamentalism'. In: *Orbis* (Summer 2007) 464.

12 Hasson, Kevin J., 'Neither Sacred Nor Secular: A Public Anthropology of Human Dignity, Religious Freedom, and Security'. In: Robert A. Seiple and Dennis R. Hoover, *Religion and Security; The New Nexus in International Relations* (Oxford 2004) 160.

13 Scott M. Thomas, *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations; The Struggle for the Soul of the Twenty-First Century* (New York 2005) 235.

de kracht om zich in te zetten voor elkaar en voor de samenleving waar ze deel van uitmaken.

Religie en conflict hebben dus met elkaar te maken. Dat is niet alleen zo in tijden van oorlog, maar ook wanneer sprake is van wederopbouw in een land nadat daar een conflict heeft plaatsgevonden. Voor die stelling zijn de volgende redenen aan te voeren.

Voorzieningen en kennis

Op de eerste plaats zijn het in wederopbouwlanden vaak religieuze gemeenschappen die voorzieningen hebben opgebouwd in de sfeer van onderwijs, gezondheidszorg of cultuur.

FOTO AVDD, R. FRIGGE

In wederopbouwlanden zijn het vaak de religieuze gemeenschappen die voorzieningen faciliteren als onderwijs en gezondheidszorg. Tarin Kowt, Afghanistan

Voorzieningen die overheden in wederopbouwlanden (nog) niet kunnen bieden. Daarmee hebben zij sociale netwerken die geworteld zijn in de lokale gemeenschappen en weten ze mensen veel beter te bereiken dan de lokale overheid dat kan.

Religies zijn om die reden een *force multiplier* genoemd.¹⁴ In regio's als het Grote Merengebied in Afrika zijn religieuze kaders vaak

de enige instituties die in stand zijn gebleven, terwijl de staatsinstellingen praktisch geheel zijn ingestort.

Ten tweede hebben religieuze leiders goede kennis van de mensen, plaatsen en gemeenschappen die behulpzaam kunnen zijn bij het groeien naar een stabielere situatie.

Vertrouwen

Ten derde zijn religies en leiders binnen religieuze gemeenschappen belangrijk, omdat zij vaak het vertrouwen van de lokale bevolking hebben; vertrouwen dat de mensen niet durven te geven aan hun overheid. Daarvan zijn voorbeelden te vinden in Congo, Irak en Afghanistan.

Religieuze leiders spreken met gezag, vaak namens de gemeenschappen waarover ze zijn aangesteld. Dikwijls zijn zij de enigen die kunnen lezen en schrijven. In een land als Afghanistan behoren zij tot de weinigen die een beetje behoorlijke scholing hebben genoten. Zij hebben toegang tot de lokale media en kennen ook de nonverbale communicatie die vertrouwen oproept.

Wanneer staten falen of politieke leiders aan legitimiteit hebben ingeboet, hebben religieuze leiders vaak wél het nodige gezag. Dus als er offers moeten worden gevraagd, compromissen gemaakt of stappen moeten worden gezet naar verzoening spelen religieuze leiders een sleutelrol.

Verzoening

Vooral als het gaat om verzoening tussen partijen die in een conflict tegenover elkaar stonden is religie cruciaal. Verzoening is meer dan de plegers van misdaden tegen de menselijkheid voor de rechtbank brengen. Verzoening gaat verder dan alleen een rationele aangelegenheid van het afwegen van belangen en het doen van compromissen. Het houdt ook herstel in van betrekkingen tussen mensen, van de erkenning van het leed dat heeft plaatsgevonden, het troosten van de slachtoffers, het zoeken naar manieren waarop mensen elkaar weer recht in de ogen kunnen kijken. Dat alles kan niet zonder de inbreng van religie.¹⁵

14 Pauletta Otis, 'Religion and War in the Twenty First Century'. In: Robert A. Seiple and Dennis R. Hoover (ed.), *Religion and Security; The New Nexus in International Relations* (Oxford 2004) 20.

15 Marc Gopin, 'When the Fighting Stops: Healing Hearts with Spiritual Peacemaking'. In: Robert A. Seiple and Dennis R. Hoover, *Religion and Security; The New Nexus in International Relations* (Oxford 2004) 140.

De Waarheids- en Verzoeningscommissie die in de jaren negentig het proces van verwerking van het verleden in Zuid-Afrika begeleidde was daarvan een duidelijk voorbeeld. Deze commissie was een officiële overheidsinstantie, maar hanteerde in haar zittingen, voorgezeten door de vroegere aartsbisschop Desmond Tutu, ontegenzeggelijk religieuze gebaren en symbolen.¹⁶

Religie en beleid

Zoals hiervoor is vastgesteld, gaat religie over wat er omgaat in de harten en de hoofden van mensen. Internationaal veiligheidsbeleid moet daar rekening mee houden. Zonder de pretentie van volledigheid geef ik hierna een paar voorbeelden van internationaal veiligheidsbeleid, op verschillende niveaus, ten aanzien van de omgang met religie.

Veel van de vredesoperaties waaraan Nederland deelneemt spelen zich af in landen waar de islam dominant is: Afghanistan, Irak en Tsjaad. Ten dele geldt dit ook voor Bosnië-Herzegovina. In zijn boek *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* zegt Samuel Huntington dat er zelfs sprake is van een fundamenteel conflict tussen westerse samenlevingen en de islam.¹⁷ Hier in Nederland zegt het Tweede Kamerlid Geert Wilders dat met hem mee.

Radicale versus gematigde moslims

Anderen, zoals Amitai Etzioni in zijn boek *Security First*, maken een onderscheid tussen radicalen en gematigden. De overgrote meerderheid in de islam is gematigd, meent Etzioni. Het gaat erom die gematigden tot bondgenoot te maken en de radicalen te isoleren.¹⁸ Dat is trouwens ook de lijn van de Nederlandse regering.

Uit een grootschalig opinieonderzoek van de *Gallup Organization* in 2005 en 2006 blijkt dat de overgrote meerderheid in de islamitische wereld met de publieke opinie in het Westen een fundamentele weerszin deelt tegen extremisme. Het was een onderzoek naar de vraag wat moslims zelf denken over democratie, sharia, het Westen, en het is gehouden in tien

overwegend islamitische landen: Marokko, Egypte, Turkije, Libanon, Jordanië, Saoedi-Arabië, Iran, Pakistan, Indonesië en Bangladesh. Het Gallup-onderzoek maakte onderscheid tussen gematigden en radicalen. Als gematigd werden gedefinieerd degenen die zeiden dat de aanvallen van 11 september niet gerechtvaardigd waren; als radicaal, degenen die de aanvallen van 11 september moreel gerechtvaardigd vonden en die er een negatieve mening over de Verenigde Staten op nahouden. Slechts 7 procent van de moslims is radicaal.¹⁹

Zowel radicalen als gematigden hebben sterke religieuze sentimenten. Voor hen is hun geloof

FOTO UN, E. DEBERE

Soms vormen religieuze kaders de enige instituties die in stand zijn gebleven, terwijl de staatsinstellingen zijn ingestort

een belangrijk deel van hun leven en zij nemen frequent deel aan religieuze diensten. Het zijn de radicalen waaruit de mogelijke gewapende opstandelingen en terroristen gerekruteerd worden.

Het is in het belang van internationale veiligheid dat westerse regeringen door hun opstel-

-
- 16 Zie bijvoorbeeld Alex Boraine, *A Country Unmasked; Inside South Africa's Truth and Reconciliation Commission* (Oxford-Cape Town 2000) 101.
 17 Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York 1996) 209-210.
 18 Amitai Etzioni, *Security First; For a Muscular, Moral Foreign Policy* (New Haven-London 2007) 86.
 19 John L. Esposito and Dalia Mogahed, *Who Speaks for Islam? What a Billion Muslims Really Think* (New York 2007) 86 e.v.

ling en beleid voorkómen dat deze radicalen in de handen van extremisten en terroristen gedreven worden. Op Nederland en andere westerse landen – op de eerste plaats natuurlijk de Verenigde Staten – rust dan ook de taak om erop te blijven hameren dat de strijd tegen extremisme en terrorisme geen oorlog is tegen de islam. De mishandeling van gevangenen door Amerikaanse militairen in Abu Ghraib was een voorbeeld van hoe het niet moet.

Een nieuw begin

Ook de opstelling van westerse regeringen ten aanzien van de problematiek van Israël en de Palestijnen is hierop van grote invloed. De toespraak die de Amerikaanse president Barack Obama op 4 juni 2009 in Cairo heeft gehouden, laat zien hoezeer Washington zich bewust is van deze overwegingen. Nadat hij zichzelf expliciet als christen had neergezet, verklaarde Obama vervolgens dat hij een nieuw begin

Poolse CIMIC-fondsen en projecten dragen bij aan de wederopbouw van de Iraakse economie. Een Poolse overste schudt een lokale Iraakse leider de hand

wilde maken in de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en moslims in de wereld. Hij gaf aan dat dit nieuwe begin moet worden gebaseerd op wederzijdse belangen, op wederzijds respect en op de waarheid dat Amerika en de islam elkaar niet uitsluiten, en niet concurrerend zijn.²⁰

²⁰ Obama's Speech in Cairo, <http://www.nytimes.com>, geraadpleegd op 5 juni 2009.

FOTO U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE, J. ZINCONE

FOTO U.S. AIR FORCE, D.M. PRICE

Nederland is actief in landen die bezig zijn met wederopbouw na een binnenlands conflict. Denk aan Bosnië-Herzegovina, waar Nederland jarenlang betrokken is bij vredesoperaties die het land in staat moeten stellen op eigen benen verder te gaan. Maar denk ook aan Afghanistan of Zuid-Sudan, waar een langdurige burgeroorlog heeft gewoed, een paar jaar geleden een vredesakkoord is gesloten en nu stap voor stap moet worden gewerkt aan vredesopbouw. Vandaag de dag staat ook de uitvoering van het wederopbouwbeleid sterk in het teken van de competitie om de hearts and minds van de mensen in de betrokken landen.

Neem bijvoorbeeld Afghanistan. Nederland is daar om de veiligheidsvoorwaarden te scheppen waaronder wederopbouw mogelijk is. Het bevorderen en in stand houden van de veiligheid moet steeds meer een zaak van de Afghanen worden. De bedreiging van de veiligheid komt niet van een regulier leger, met uniformen aan en een aanwijsbaar grondgebied van

Nederland moet religie als factor van invloed meewegen in zijn internationale veiligheidsbeleid. Afghanistan, 2009

rechten en democratie, wat is dan de westerse opstelling? Is die er een van wantrouwen, omdat de islam hoe dan ook gevaarlijk is? Of ligt het meer voor de hand om deze te steunen, ook al zal de invalshoek waarmee naar mensenrechten en democratie gekeken wordt anders zijn. Ook hierin neemt religie dus een belangrijke plaats in. Religieuze drijfveren zijn onderdeel van de veiligheid.

Dat betekent dat Nederland er verstandig aan doet in zijn internationale veiligheidsbeleid op een serieuze manier werk te blijven maken van religie als factor in de internationale vrede en veiligheid. Het is goed om te zien dat de mensenrechtannota van minister Maxime

FOTO AVDD, R. GIELING

Ook Nederland moet erop blijven hameren dat de strijd tegen extremisme en terrorisme geen oorlog is tegen de islam

waaruit het opereert. Tegenstand komt veeleer van radicale extremisten, die zich onder de bevolking bevinden, die kunnen opgaan in een dorpsgemeenschap en als de tijd voor hen daar is de wapens opnemen om de overheid plus de bezettende macht – zoals zij dat ervaren – te bestrijden. Dergelijke situaties komen in veel landen voor.

Vrede als beter alternatief

Op de lange termijn is vreedzame wederopbouw alleen mogelijk als degenen die neigen tot extremisme ervan overtuigd kunnen worden dat vrede een beter alternatief is dan gewapend verzet. Overtuigingskracht, is waar het op aan komt. Verschillende maatregelen passen daarin, zoals integriteit, zorg om te voorkomen burgerslachtoffers te maken, maar ook zichtbaar respect voor religieuze opvattingen en uitingen van de lokale bevolking.

Als er binnen de wereld van de islam een zoektocht plaatsvindt naar de omgang met mensen-

Verhagen van Buitenlandse Zaken, getiteld 'Naar een menswaardig bestaan' ruimschoots aandacht besteedt aan religie.

Dialogoog

Het betreffende ministerie is een paar jaar geleden begonnen met een brede dialoog met deskundigen op het gebied van ontwikkelings-samenwerking op het gebied van religie en

Libanon, 2006. Dat religie de bron is van veel verdeeldheid en conflicten is duidelijk. Maar religie speelt ook een essentiële rol bij wederopbouw

ontwikkelingssamenwerking.²¹ Zo'n regelmatig gesprek tussen deskundigen kan ook worden uitgebreid naar een dialoog op het gebied van religie en internationale veiligheid. Zonder op de rol van religie bij crisisbeheersingsoperaties in te gaan pleit de Adviesraad Internationale Vraagstukken voor 'zeer goede kennis van de lokale en regionale situatie' voordat Nederland met een vredesoperatie begint.²² De genoemde dialoog kan ertoe bijdragen dat er bij de betrokken deskundigen wat meer ontvankelijkheid is voor het belang van religie bij wederopbouw.

Ten slotte kent Nederland vanuit missie en zending een lange traditie van maatschappelijke inzet in ontwikkelingslanden vanuit religieuze overwegingen. Daarbij ging het niet alleen om zieltjes winnen, maar evenzeer om het opzetten van gezondheidszorg, het geven van onderwijs en het bevorderen van economische ontwikkeling. In deze tijd is die traditie vormgegeven in de vele particuliere organisaties op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Voorbeelden zijn Cordaid, Pax Christi, ICCO

of Kerk in Actie, maar ook NOVIB, HIVOS en andere. Zeker de op religieuze grondslagen gebaseerde organisaties hebben uitstekende contacten met religieuze leiders in ontwikkelingslanden en in conflictgebieden – en niet alleen christelijke. Bekeringsdrang is allang niet meer het oogmerk van hun activiteiten, die in het Engels met de term *'faith-based diplomacy'* wordt aangeduid.²³

Tot besluit

Van de ruim vijf miljard euro die voor 2009 is begroot voor Ontwikkelingssamenwerking gaat 619.000 euro naar wat in het Nederlandse beleid medefinancieringsorganisaties heten. Bij tijd en wijle is er kritiek op die organisaties, vooral vanwege het risico van versnippering en gebrek aan coördinatie van ontwikkelingsinspanningen. In het licht van het bovenstaande zou het echter onverstandig zijn om hun rol in te perken. Het Nederlandse beleid zou dan een gevoeligheid verliezen in de omgang met partners die zich door religieuze motieven laten leiden.

Vandaag de dag kijkt men vooral naar de problematische kant van religie als oorzaak van verdeeldheid en conflicten. Het is belangrijk om ook oog te hebben voor de essentiële rol die religie speelt bij wederopbouw. Dit betoog wil daar meer begrip voor wekken. ■

21 Zie bijvoorbeeld: *De rol van religie in het buitenlands beleid; Brief van de ministers van Buitenlandse Zaken en voor Ontwikkelingssamenwerking*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 30 300 V, nr. 8, Den Haag 27 oktober 2005.

22 *Crisisbeheersingsoperaties in fragiele staten; De noodzaak van een samenhangende aanpak. Advies No. 64*, . Adviesraad Internationale Vraagstukken (Den Haag, maart 2009) 61.

23 Scott M. Thomas, *The Global Resurgence of Religion and the Transformation of International Relations; The Struggle for the Soul of the Twenty-First Century* (New York 2005) 183.